

VZGOJA V ČASU PANDEMIJE ZAHTEVA IZGRADNJO INOVATIVNIH UČNIH OKOLIJ – PRIMER VZGOJE Z UMETNOSTJO

Education During the Pandemic Necessitates the Development of Innovative Learning Environments: Art Integrated Education

IZVLEČEK

V članku prikazujemo, kako smo se v projektu *Razvijanje sporazumevalnih zmožnosti s kulturno umetnostno vzgojo* (SKUM) odzvali na zaznane probleme vrtcev in šol ob prehodu na izobraževanja na daljavo ter ob ponovnem odpiranju vrtcev in šol. Temeljnimi cilji projekta (razvoj sporazumevalnih zmožnosti otrok in mladostnikov, razvoj novih didaktičnih pristopov, ki izhajajo iz različnih umetniških praks, ter širitev inovativnih in odprtih učnih okolij, ki ga zagotavlja sodelovanje vzgojno-izobraževalnih ustanov z umetniki in s kulturno-umetniškimi ustanovami) smo dodali cilje v povezavi z lajšanjem težav, ki jih je otrokom in mladostnikom povzročilo šolanje na daljavo. S primeri umetniških projektov pokažemo, kako smo pomagali vzpostavljati vrstniški socialni prostor z dejavnostmi, ki zahtevajo sodelovanje med vrstniki in odraslimi, spodbujali kreativno rabo IKT, kontekstualizirali učne cilje in vsebine, učne vsebine povezali z učenjem v realnem okolju, dosežke projektov pa predstavili širši javnosti v lokalnem okolju. Prikazane projektne aktivnosti spremljajo tudi ugotovitve sprotnih evalvacij.

Ključne besede: vzgoja z umetnostjo, izobraževanje na daljavo, pandemija covid-19, projekt SKUM

ABSTRACT

This article looks at the response of the participants in the project *Developing Communication Competences through Cultural-Art Education* (the Slovenian acronym: SKUM) to the problems which kindergartens and schools encountered during the transition to distance education and at the time of the reopening of schools. In addition to the main objectives of the project (raising the level of communicative abilities of children/adolescents, developing novel didactic approaches based on various artistic practices, developing links between educational institutions, artists, and cultural institutions in the direction of expanding innovative and open learning environments), collective efforts were directed towards easing the problems that children/adolescents were faced with due to distance education. These art projects offer an insight into how peer-to-peer social spaces were created by means of activities that encourage effective peer and adult collaboration. Furthermore, these activities promoted the creative use of ICT, contextualised learning outcomes and content, and related the learning content to real-life situations. In the end, the accomplishments were presented to the public in local communities. The summaries of the project activities are accompanied by the findings of periodic reviews.

Keywords: teaching with/through art, distance education, Covid-19 pandemic, SKUM project

»Dobro raziskano življenje je, enostavno povedano, tisto, v katerem življenje posnema umetnost in umetnost posnema življenje, ki nadalje posnema umetnost, ki posnema življenje, ki posnema umetnost itn.«

(Bruner, 2005: 60)

UVOD

V intervjuju za *Sobotno prilogo Dela* (2. 10. 2021) je zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, prof. dr. Zdenko Medveš, povedal, da je po njegovem mnenju slovenska šola od demokratičnih sprememb naprej »... podlegla načelu *techné*, pozabila pa malce na *poiesis*. Kritično tako obstaja znotraj orodij, ki jih ima znanost. Medtem ko je *poiesis* problem naše šole vse od takrat.« (Kuralt, 2021) Preprosto povedano, ko šola za razlago sveta uporablja samo še matematizirano znanje, otroci in mladostniki ne razmišljajo več o pojavih, ki jih obravnavajo pri pouku, ampak le še o tem, s katerimi formulami lahko rešijo zadano šolsko nalogo. Kar manjka, so otrokove/mladostnikove prvoosebne izkušnje s stvarnostjo, o kateri se uči v vrtcu ali v šoli. Razlaga, utemeljena na rezultatih znanosti, je »tretjeosebna izkušnja, izkušnja nekoga drugega«, »prvoosebna izkušnja pa je pedagoški fenomen« (prav tam), ki ga spodbujamo z neposrednim stikom s pojavi (eksperimentalni pouk), pa tudi z narativnim utemeljevanjem – s pripovedovanjem, navajanjem načinov, kako smo prišli do določenega spoznanja, z obračunavanjem s predsodki in etičnim presojanjem. Medveš sklene, da otrok iz šole, ki temelji samo na tretjeosebnih izkušnjah, »odide z glavo, oprano z znanjem«, iz šole, ki temelji na prvoosebnih izkušnjah, pa izidejo zmožnosti kritičnega in etično odgovornega presojanja ter tudi danes še kako aktualne zmožnosti za soočanje s teorijami zarot (prav tam).

Poziv kolega Medveša k šoli prvoosebnih izkušenj ni nov. Je v skladu s fenomenološko tradicijo, ki od Husserla naprej poziva, da se miselno in doživljajsko soočimo s stvarmi samimi. Hkrati pa se uveljavlja v sodobni svetovni vzgojno-teoretski literaturi, kot na primer v eksistencialni, v svet usmerjeni pedagogiki G. Bieste (2022). A za našo razpravo je pomemben poudarek, da neposredno srečevanje s svetom, v katerem živimo, ne pomeni le preučevanja naravnega, ampak tudi kulturnega okolja in poleg znanstveno-eksperimentalnih tudi rabo narativnih metod.

Tako imenovani narativni obrat v preučevanju stvarnosti, ki se je začel v osemdesetih letih 20. stoletja, veliko dolguje obujanju pomena antične dihotomije med različnim oblikami praktičnega delovanja in mišljenja (*techné* nasproti *poiesis*), ki se pri Brunerju (1986) kaže kot razlika med paradigmatskim in narativnim mišljenjem, ter Schillerjeve ideje iz obdobja romantike, da moramo ob znanstvenem mišljenju oživiti stik z narativnim mišljenjem, značilnim za igrivo mimetično dejavnost umetnosti (glej na primer Robinson, 2006).

Podporo takemu pristopu danes nudijo tudi sodobne (nevro)kognitivne znanosti. Ena od izhodiščnih idej novih

kognitivnih teorij je ta, da je učenje »učinek dinamičnega prepletanja čustev, motivacije in kognitivnih procesov« (Schneider in Stern, 2013: 65), kar je na področju nevroznanosti privedlo do koncepta utelešenega uma (Varela, Thompson in Rosch, 2018). Ob tem velja opozoriti, da se te študije močno naslanjajo na klasične fenomenološke raziskave, še posebej Merleau-Pontyja, ki je utelešenost izkušnje dokazoval s številnimi primeri umetniškega ustvarjanja. Z utelešenim umom pa lahko povežemo tudi duhoslovni koncept doživetja kot tistega pedagoškega fenomena, ki zagotavlja aktiviranje učnih procesov in vzpostavlja nespregledljivo razliko med vzgajanjem in dresiranjem ter ustrahovanjem (Gogala, 2005); ter seveda eno osrednjih idej romantike, da »znanstveni duh abstrahiranja duši ogenj, ob katerem bi se moralo ogreti srce in bi se morala razvneti fantazija« (Schiller: 29). Schiller v znamenitem delu *O estetski vzgoji človeka v vrsti pisem* doda, da »... lepota ne rodi niti enega nasledka ne za pamet ne za voljo, ne udejanji nobenega posamičnega – ne moralnega ne intelektualnega – smotra, ne najde nobene edine resnice, nam ne pomaga izpolniti nobene posamezne dolžnosti in je, z eno besedo, enako nespretna pri oblikovanju značaja kot pri razsvetljevanju glave.« (prav tam: 96) A pot do razsvetljenskega ideala modrosti – drzni si misliti – »je treba odpreti skozi srce« (prav tam: 39).

Na opisanih izhodiščih smo zasnovali tudi projekt *Razvijanje sporazumevalnih zmožnosti s kulturno umetnostno vzgojo* (v nadaljevanju SKUM). Izhodiščni cilj projekta je razvoj narativne vednosti in s tem sporazumevalnih zmožnosti otrok in mladostnikov na vzgojno-izobraževalni vertikali od vrtcev do srednjih šol, razvoj novih didaktičnih pristopov, ki izhajajo iz različnih umetniških praks, ter širitev inovativnih in odprtih učnih okolij, ki ga zagotavlja sodelovanje vzgojno-izobraževalnih ustanov z umetniki in kulturno-umetniškimi ustanovami, vrtce in šole pa »preoblikuje« v kulturna žarišča v lokalnem okolju (SKUM 2017 – projektna dokumentacija).

Ob nastopu pandemije covida-19 in posledično dolgotrajnem zapiranju vrtcev in šol ter prenosu izobraževanja na delo od doma se je seveda zastavilo vprašanje, kako ohraniti dotedanje povezave med šolniki in umetniki, pa tudi s kakšnimi pristopi in izbiro tematskih področij podpreti otroke in mladostnike, za katere je šolanje na daljavo predstavljalo velike obremenitve, kar je vodilo v naveličanost, apatijo in številne duševne stiske. V pričujočem besedilu bomo predstavili, kako smo na podlagi zaznanih učinkov pandemije covida-19 zasnovali umetniške projekte v času zaprtja vrtcev in šol ter tako naslovili nekaj nevrvalgičnih točk šolanja na daljavo.

ODZIVI PROSVETNE POLITIKE NA PANDEMIJO COVIDA-19 IN UČINKI ŠOLANJA NA DALJAVO

Ob nastopu pandemije covida-19 smo se številni raziskovalci na področju vzgoje in izobraževanja nemudoma lotili analize ukrepov prosvetne politike za zajezitev širjenja virusa ter učinkov, ki sta jih imela dolgotrajno zaprtje vrtcev in šol ter prenos izobraževanja otrok in mladostnikov na daljavo. Že v času prvega zaprtja vrtcev in šol, spomladi 2020, so nastale prve analitične študije, pa tudi raziskave učinkov šolanja na daljavo. Skoraj »preroško« je dogajanje ob času pandemije covida-19 napovedal tradicionalni

posvet Pedagoško-andragoški dnevi 23. januarja 2020 na temo *Vplivi sodobnih tehnologij na učenje in izobraževanje* (Skubic Ermenc idr., 2020), izsledki številnih analiz iz raziskav šolanja v času pandemije pa so bili objavljeni v treh tematskih številkah revije *Sodobna pedagogika* (2020, št. 4; 2021, št. 1, in 2021, Posebna izdaja).

Ključne napake v vodenju šolske politike v času zaprtja vrtcev in šol, ki so jih razkrile omenjene študije, lahko povzamemo z naslednjimi ugotovitvami:

- lagodno pojmovanje zaprtja šol in poteka šolanja na daljavo kot zgolj metodične prilagoditve izvedbe kurikulumov, značilno za prosvetno politiko v Sloveniji (Kustec, 2020), in posledično zamenjevanje poučevanja s samostojnim učenjem; ter spregled dejstva, da je za uspešno izobraževanje pomembna široka paleta odnosov (med vrstniki in odraslimi) ter sodelovalno učenje (Kroflič, 2020);
- sistematično naslavljanje mladih kot „potencialnih bioteroristov“, ki ne skrbijo dovolj za zaščito pred okužbo z virusom, značilno za visoke predstavnike oblasti v Sloveniji (Repovž, 2020), kot primer negativnega pripoznanja, ki sproža t. i. pygmalionov učinek oziroma samoizpolnjujočo se prerokbo, namesto da bi krepili odgovornost mladostnikov (Kroflič, 2020);
- spregled nevarnosti, ki jih prinaša raba IKT v okoljih, kjer je mladi in njihovi starši niso vajeni in postanejo ujetniki v mehurčkih navidezno povezanih skupnosti ter žrtve teorij zarot in spletnega nasilja (Kroflič, 2021);
- spregled dejstva, da je učenje za ekrani bolj utrudljivo (problem vzdrževanja pozornosti) in manj motivirajoče, če učne vsebine niso kontekstualizirane – povezane s problemi, s katerimi se ukvarjajo mladi (Kroflič, 2020); ter da učenje za ekrani hitro individualizira pedagoške procese ter pasivizira mladostnike, ki po daljšem obdobju ponovno izkazujejo več interesa za družbeni angažma (Lavrič idr., 2021).

Izrazite negativne učinke šolanja na daljavo, ki je izobraževanje vse bolj spreminjalo v individualno učenje, otroke in

mladostnike pa potiskalo v socialno izolacijo, so razkrivale epidemološke študije NIJZ (glej *Ocena potreb po psihosocialni podpori v drugem valu epidemije Covida-19 2021*) in številne manjše empirične študije (glej npr. Golob idr., 2021), ki so pokazale na porast duševnih stisk (občutenje stresa, osamljenost, apatičnost, znaki anksioznosti in depresije, samomorilne misli in samopoškodbeno vedenje), pa tudi upad motivacije in koncentracije za učenje. Podobne ocene so podajali tudi vzgojitelji/-ce in učitelji/-ce, vključeni/-e v projekt SKUM, s katerimi smo se dogovorili, da nadaljujemo z našim projektom, ob tem pa z umetniškimi projekti naslovimo vsaj nekaj od najbolj perečih problemov, povezanih s šolanjem na daljavo in stiskami, ki jih je spremljalo postopno vračanje otrok in mladostnikov nazaj v vrte in šole.

NASLAVLJANJE KRITIČNIH TEM OB ZAPRTJU VRTCEV IN ŠOL S POMOČJO UMETNIŠKIH PROJEKTOV

Teme, ki so se nam pokazale kot kritične ob zaprtju šol in smo jih skozi aktivnosti v SKUM-u podprli, so bile:

- Vzpostaviti vrstniški socialni prostor s projekti, ki zahtevajo sodelovanje med vrstniki in odraslimi
- Spodbujati kreativno rabo IKT
- Kontekstualizirati učne cilje in vsebine:
 - Boljše zaznavanje sebe v času zaprtja šol
 - Vzpostavljane aktivne držbe v svetu in naslavljanje problemov, povezanih z digitalizacijo življenja in izobraževanja
 - Poglobljanje učnih ciljev in vsebin z rabo umetniških jezikov (metafor)
- Učne vsebine povezati z učenjem v realnem okolju
- Dosežke projektov predstaviti širši javnosti v lokalnem okolju

V nadaljevanju bomo ob primerih predstavili, kako smo s podporo umetnosti realizirali omenjene teme.

Vzpostavljane vrstniških socialnih prostorov

»... bistvo poučevanja na daljavo ni samo, celo ne predvsem posredovanje novih informacij – to je tisti del učiteljskega dela, ki ga je najlažje nadomestiti s tehnološkimi rešitvami – ampak pomeni ohranjanje žive komunikacije ob hkratnem osvajanju učnih vsebin.

Ob tem pa ne smemo spregledati, da pedagoška komunikacija v šoli poteka v različnih smereh, med učitelji in učenci/dijaki/študenti, pa tudi med učečimi se osebami in celotnim kulturnim okoljem, ki ga ustvarja šola kot institucija. In glavni izziv poučevanja na daljavo je ravno v tem, kako zagotoviti ohranjanje te kompleksne komunikacije v skupnosti učečih se oseb.« (Kroflič, 2020: 34)

V nadaljevanju izvedbe projekta SKUM v času zaprtja vrtcev in šol smo iskali načine, kako lahko umetnost otroke in mladostnike poveže v soočenju z osebnimi izkušnjami. Enako kot poučevanje in igra je tudi umetnost komunika-

cijska izkušnja (McCarthy idr., 2004), ki mora zagotoviti, da se v umetniškem dogodku ustvarjalci in odjemalci umetniškega sporočila povežejo ter tako oživijo umetnino. V zavedanju, da lahko v stanju eksistencialne ogroženosti ravno umetniško ustvarjanje in doživljanje ljudem vrača občutek humanosti in hkrati ponudi orodja za bolj subtilno refleksijo lastnega bivanja ter celo za lažje preživljanje eksistencialnih stisk (Kroflič, 2020), smo izbirali umetniške medije, ki bi otroke in mladostnike najbolj podprli v tem, da se zavejo, kako bivajo v spremenjenih okoliščinah, kaj doživljajo, kako doživljajo svet okoli sebe in kako lahko svoja doživljanja kreativno izrazijo, sploh v času, ko so bile šole zaprte.

Zgodbe kot oblika pripovedovanja in poslušanja so se izkazale kot odlično sredstvo, saj tako pripovedovalca kot poslušalca spodbujajo k občutljivi pozornosti s tem, ko izbiramo, kako bomo povedali našo zgodbo drugemu in kako se bomo odzvali na doživljanje, o katerem nam drugi pripoveduje: »... zgodba, moja ali tvoja – je tisto, kar vsi nosimo s sabo na naši poti, in dožni smo spoštovati zgodbe drugih in se iz njih učiti.« (Clandinin idr., 2016: 12)

V času prvega zaprtja so otroci 4. razreda podružnične šole *Kotlje*¹ skupaj z učiteljico in pripovedovalko raziskovali koticke v naravi, ki so jih povezali z učenjem družboslovja (temeljni cilj je bil razumevanje svojega družbenega, kulturnega in naravnega okolju v času in prostoru) v povezavi z vzgojo prek umetnosti (razvijanje narativnega mišljenja prek pripovedovanja). Ker se je šolanje v tem času že preselilo na spletna omrežja, ki so zahtevala fizično distanco, je učiteljica iskala način, ki bi otroke motiviral za delo in jih hkrati povezal.

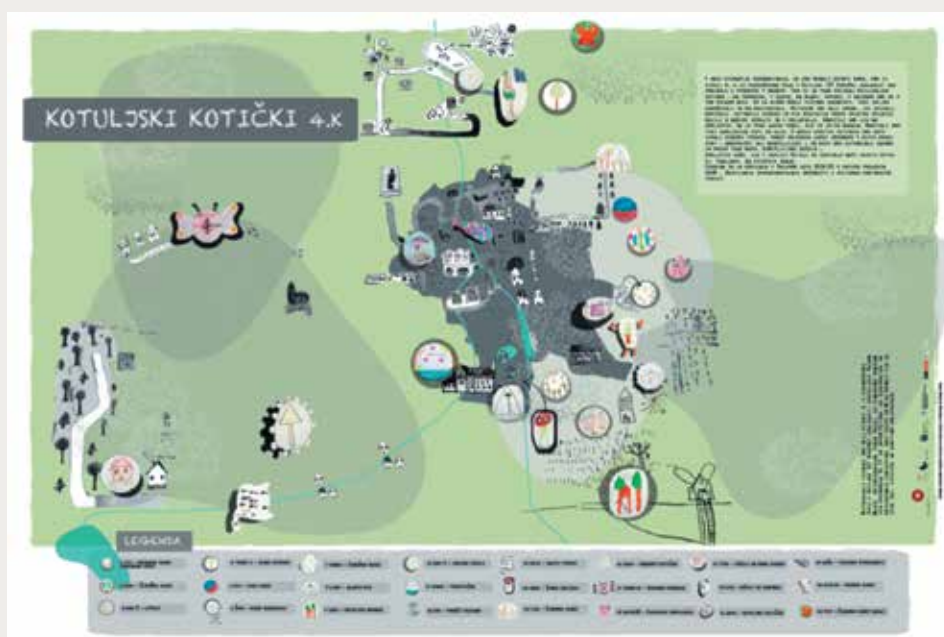
Otroci so imeli nalogo, da poiščejo svoj koticek v naravi, kamor v času šolanja na domu radi odhajajo. Te koticke so nato opazovali, o njih pripovedovali, jim dali ime, jih predstavili v vizualni podobi, sporočali svoja doživljanja in jih v nadaljevanju umeščali na skupni zemljevid, ki ga je pripravila učiteljica. V nadaljevanju so koticke umestili v širši kontekst kraja in jih povezali z učno snovjo (spoznavanje različnih ekosistemov v naravi: gozd, mlaka, travnik, potok ...). *Kotlje* so majhen kraj, in ko so otroci zagledali koticke svojih prijateljev na zemljevidu, so vedeli, kje se le-ti radi zadržujejo, kar je sprožilo veliko zanimanja za prostore svojih prijateljev in ZOOM je postal stičišče bolj kompleksne komunikacije in srečevanja. Otroci so se tedensko srečevali na ZOOM-u, kjer jim je učiteljica skupaj s pripovedovalko dajala prostor za pripovedovanje o svojih koticčkih, omogočala izmenjavo pogledov, izkušenj, jih motivirala prek novih nalog v povezavi z iskanjem in opisovanjem njihovih koticčkov v naravi.

Motivacijo sta učiteljica in pripovedovalka povečevali tudi z vključevanjem domišljjskih svetov. Otroci so v svojih koticčkih iskali čudežne prehode. Ti so jih preselili v domišljjske dežele, ki so jih glede na njihove zelene podobe sveta kreirali sami.

Učiteljica je v refleksiji pedagoškega procesa zapisala:

Vsi učenci aktivno sodelujejo in pošiljajo naloge na daljavo. Ob koncu pokažejo izjemno ustvarjalnost in izvirnost (domišljijo). Skozi sproščene načine udejstvovanja pri delu spoznavaajo, pomnijo in ponavljajo učno snov.

Ker otroci delujejo dokaj samostojno, nevedeno, prihaja do zanimivih in drugačnih posredovanj določenih mnenj, znanj in ugotovitev z njihovih strani. O določenih temah vodimo skupne pogovore prek spletne učilnice in komunikacije. Učenci se v delo redno vključujejo. Med sabo komunicirajo tudi telefonsko, se spodbujajo, si podajajo mnenja in si pomagajo. Drug drugemu so radi prisluhnili in potrjevali ali negirali posameznikove ugotovitve.

► Pravljčni prostori – Kotuljski koticčki (OŠ Koroški jeklarji – podružnica *Kotlje*)

Ko so se otroci vrili v šole, so skupaj s pripovedovalko odšli na ogled teh koticčkov, ki so jih še enkrat predstavili, skupaj s slikarko pa umestili na zemljevid, ki je nastal na podlagi njihovih simbolov in predstave kraja *Kotlje*.

Ob koncu so zemljevid in prek tega tudi svoje koticke predstavili učencem šole in svojim staršem, zemljevid z razlago vsebine pa visi na stavbi šole v ogled vsem zainteresiranim mimoidočim.

Projekt Kotuljski koticčki je bil tisti pomladanski žarek, ki je naše otroke med karanteno potegnil iz hiš v prebujajočo se naravo. Zanimivo je bilo opazovati učenje na drugačen način – brez priganjanja in prepričevanja je bila naloga opravljena, rezultat pa navdušujoč. Nastal je osupljiv zemljevid vseh koticčkov, ki so pomagali pozabiti korono in smukniti v domišljjski svet.

Izjava roditelja

V potrditev, da se je takim načinom dela vzpostavil socialni prostor med otroki, da so se povezali in tudi odprli za bolj občutljivo zaznavanje in izražanje sebe ter doživljanje drugega, dodajamo še končno refleksijo učiteljice ob konkretizaciji zastavljenih ciljev:

Medsebojna povezanost in sodelovanje sta prišla do izraza v času korone, ko so učenci svoje koticčke prikazali tudi vsem sošolcem in jih umeščali na skupni zemljevid in hkrati o svojih koticčkih tudi pisali, pripovedovali in vse to delili tudi s svojimi sošolci. Drug drugemu so lahko pokomentirali zapisano. V tem cilju so pravzaprav že vključene dejavnosti, kot so: poslušanje, sodelovanje, povezanost, komunikacija. Med sabo so se učenci zelo pogrešali, zato so z zanimanjem poslušali drug drugega, kaj so raziskovali in kako. V času po pandemiji, z vstopom v šolo, se je izrazila močna povezanost sošolcev 4. k.

1 Pravljčni prostori – Kotuljski koticčki, OŠ Koroški jeklarji, podružnica *Kotlje*, (4. razred, učiteljica Suzana Makič, pripovedovalka Špela Frlic, slikarka Lene Lekše).

Spodbujanje kreativne rabe IKT

»Ne smemo pozabiti izjave enega največjih poznavalcev rabe IKT v sodobnem času, Bernarda Stieglerja, ki sodobne tehnologije opredeljuje v platonističnem pomenu farmakona kot zdravila in hkrati strupa, obenem pa verjame, da sodobna digitalizacija kot orodje kapitala »proletarizira« potrošnike informacij, s tem da avtomatizira in standardizira jezike/informacije ter tako zastruplja ter uničuje pozornost, imaginacijo in željo po vednosti (Kouppanou, 2016)./.../ teorijam, ki se osredotočajo na mišljenje učenca in so konsistentne z individualizacijskimi procesi neoliberalnega režima, se lahko zoperstavimo s spodbujanjem razširjenega mišljenja, to je dinamičnega sistema interakcij med ljudmi, tehnologijami in materialnim svetom; /.../ ter seveda s kreativno rabo IKT, ki je ne vidimo samo kot sredstvo programiranega učenja, ampak kot tehnološko orodje v podporo različnim oblikam pedagoške komunikacije.« (Kroflič, 2020: 33)

Uporaba digitalne tehnologije lahko predstavlja dopolnitev učnim sredstvom, potem in komunikacijam rednega poučevanja v razredu (Medveš, 2020), hkrati pa predstavlja tudi past, saj z informacijami, ki so zlahka dostopne, obenem pa omejene in standardizirane, omejuje pozornost in zmanjšuje željo po vednosti. Ker je v času zaprtja vrtcev in šol IKT pomenil možnost vzpostavljanja komunikacije na daljavo, smo si za enega od ciljev zastavili spodbujanje kreativne rabe digitalne tehnologije z namenom motiviranja učencev za šolsko delo. Kot pravi Keyte-Hartland (2016), če razumemo digitalno tehnologijo kot enega izmed možnih jezikov izražanja in raziskovanja, moramo razmišljati o digitalnem jeziku z vidika poetike, estetike, kot o sredstvu za ustvarjanje zgodb o sebi, o drugem in o svetu in kot sredstvo za odkrivanje novih načinov spoznavanja in znanja. Pri tem je seveda ključna vloga učitelja in umetnika, ki usmerjata pozornosti učencev k pojavom, ki so predmet učnih ciljev, jih spodbujata k razmišljanju ob novih učnih vsebinah, si prizadevata najti prostor tudi v spletnem okolju za pogovore o novih spoznanjih, za izmenjevanje pogledov, za sodelovanje in ne nazadnje za spremljanje in realizacijo učnih dosežkov.

Učiteljici biologije in kemije na OŠ Stročja vas sta si že v začetku šolskega leta 2019/2020 zastavili pomemben izziv. Z željo, da bi učenci razumeli proces razgradnje hranilnih snovi do osnovnih gradnikov, njihov transport do celic in vključenost v procese v celici, sta k svojim uram vključili plesalko, ki naj bi osmošolcem pomagala, da bi skozi gib, skozi utelešeno vednost (Merleau-Ponty, 2012) spodbudili razvijanje boljše predstavljalivosti in globlje razumevanje procesov v prebavilih, kjer sta pri preverjanju znanja pri učencih zaznavali težave. Kasneje so se v projekt, poimenovan *Od ust do mitohondrija*, priključili še učitelj likovne-2 pouka in ilustrator in stripar.²

Na zastavljen izziv so se učenci dobro odzvali. Postajali so radovedni, raziskovanje skozi gib je pritegnilo njihovo zanimanje, prav tako so se skozi interaktivne gibalne vaje povezali, postajali sproščeni. Kot sta v refleksiji ugotavljali učiteljici, so s pomočjo gibov iskali povezavo med ravnotežnimi vajami in procesi v organizmu ter pri tem bili uspešni. Cilj, da povežejo zgradbo in procese, je tako bil dosežen.

Nato pa je bil proces zaradi epidemije covid-19 spremenjen. Učenci so ostali doma, skupne konkretne interakcije s telesom, ki so bogatile spoznavanje vsebine, niso bile več mogoče. S plesalko in učiteljicami smo iskali druge načine tovrstnega raziskovanja. Povabili smo jih, da si v manjših skupinah na daljavo izmenjujejo ideje in oblikujejo grafične gibalne skice, prek katerih bi prikazali procese, ki potekajo v prebavilih in ki so jih v šoli skozi avtentične izkušnje že utelesili. Učiteljici sta se z namenom, da bodo navodila za učence jasna in razumljiva, z učenci večkrat sestali na ZOOM-u, kjer so učenci podajali predloge za skice, jih skupaj dopolnjevali in o njih razpravljali.

Učiteljici sta opazili, da je z vsakim srečanjem na daljavo motivacija pri učencih bolj upadla. In ravno v tem delu smo t. i. digitalne domorodce ponovno motivirali prek kreativne rabe digitalne tehnologije. Vključili smo umetnika Cirila Horjaka, ki je najprej za učence posnel kratek motivacijski film z namenom, da jih povabi k ustvarjanju filma o snovi, ki so jo že raziskovali. Učence je ideja, da z montažo že nastalih fotografij in delavnic s plesalko Katjo Kosi, z že ustvarjenimi grafičnimi listi in še na novo ustvarjenimi vizualnimi podobami oblikujejo film, pritegnila. Začeli so z risanjem filmskih predlog, med seboj so se veliko dogovarjali, izmenjevali ideje in za mnenje prosili mentorje. Dejavnosti se je priključil še likovnik Vitomir Kavčič, ki je učence dodatno podpiral pri ustvarjanju likovnih podob za film in pri tem uresničeval učne cilje svojega predmeta, učiteljici kemije in biologije pa sta skozi razlago likovnih podob, ki so jih vključevali v film, sprotno preverjali znanje in razumevanje znanja njunih predmetov. V mnogostrani komunikaciji je počasi nastajal film, na katerega so upravičeno ponosni: »Zelo 'kul' je bilo, kako smo z gibi upodobili peristaltiko. Presenečen sem, kako dober film je nastal.« Tudi učiteljici Daniela in Nataša sta v končni refleksiji v ospredje postavili spoznanje, da se lahko znanje učencev preveri in dokaže na drugačen način, skozi ples in sliko, pri čemer sta zapisali: »Učenci so bili ponosni na svoj prispevek ob nastajanju filma. Prvič so se srečali z animacijo likovnih del, bili so navdušeni, da so njihovi liki oživel.«

Ravnateljica šole je ob premieri filma zapisala:

Delo v projektu je od učiteljic zahtevalo popolno spremembo v načrtovanju, pripravi in izvedbi vzgojno-izobraževalnega dela ter sodelovanje ne le dveh sorodnih predmetnih področij, ampak popolnoma drugega pristopa, ki ga omogoča umetnost. Učiteljici Nataša in Daniela sta vložili veliko truda in časa ter vztrajali tudi ob nastalih ovirah, kar je zagotovilo pozitivne odzive tudi pri učencih. Na OŠ Stročja vas sta opravili pionirsko delo!

Najstnike pridobiti, da se učijo tudi z gibom, plesom, telesom – to je uspelo plesalki Katji, ki je s svojim pristopom prispevala prav to. Čas korone je sprožil tudi »demotivacijo« – tu je vstopil stripar Ciril in spet dvignil nivo motivacije, da je projekt prišel do svojega zaključka.

Nova izkušnja v novih okoliščinah – vsekakor si bomo vsi dobro zapomnili potek dela. Ozavestili pa smo tudi spoznanje, da povezave različnih področij le prispevajo h kakovosti poučevanja in učenja ter omogočajo trajno znanje. Čestitam in hvala.

2 *Od ust do mitohondrija*, OŠ Stročja vas (8. razred, učitelj/-ce Danijela Škrobar, Nataša Horvatić Dolamič, Vitomir Kaučič, plesalka Katja Kosi, stripar Ciril Horjak). Video projekta dostopen na: https://www.youtube.com/watch?v=BD_U5endZX0.

Da so učenci s pomočjo mentorjev ustvarili kakovosten izdelek, ki bo v prihodnje služil tudi kot trajen didaktični pripomoček, priča tudi dejstvo, da je bil film *Od ust do mitohondrija* uvrščen v tekmovalni program 11. Mednarodnega festivala otroškega in mladinskega filma ENIMATION (Maribor 2022).

Kontekstualiziranje učnih ciljev in vsebin

»Biti v dialogu v svetu, okuženem s covidom-19, seveda pomeni poseči v obstoječe učne načrte in kontekstualizirati šolsko znanje. Soočenje s covidom-19 je medicinski, pa tudi širši družbeni problem, ki ga je mogoče povezati s številnimi kurikularnimi vsebinami na vseh ravneh izobraževanja. Je hkrati problem, ki je tako v času zaprtja vrtcev in šol kot kasnejšega odprtja vzgojno-izobraževalnih institucij ob strogih preventivnih ukrepih, korenito posegel v bivanjske navade otrok in mladostnikov, zato bi v njih zlahka prebudili zanimanje za vsebine, ki jim pomagajo razumeti novo realnost, v kateri so se znašli.« (Kroflič, 2020)

Izhajali smo iz opredelitve, ki jo v svoji knjigi *Letting Art Teach* izpostavi Biesta, da pri vzgoji in izobraževanju skozi umetnost ne gre za spodbujanje ekspresij (izražanj), temveč za to, da otroke in mladostnike vključimo v dialog s svetom, da jih obrnemo proti svetu in v njih »... prebudimo željo biti v svetu, s svetom in ne samo s samim seboj. Tako se lahko njihove ekspresije (izražanja) 'srečajo' s svetom – materialnim in družbenim – in takšna srečevanja lahko pomenijo vstopno točko za preučevanje, kaj lahko pomeni bivati v svetu na odrasel način, to pomeni 'na način biti v svetu, brez da zasedem center sveta'. (Meirieu, 2007).« (Biesta, 2017: 37) Tak aktiven in odgovoren vstop v svet Biesta opredeli s konceptom subjektifikacije, ki pa ne pomeni biti suveren, neodvisen od kakršnih koli posegov od zunaj, ampak vstopiti v dialog s svetom, ki nas nagovarja in kliče v eksistenco. Kot pravi avtor, pri dejanju razumevanja in osmišljanja ne gre toliko za to, da osmislimo svet, temveč da si pustimo biti nagovorjeni od sveta. Namesto vprašanja, kaj nekaj pomeni, si moramo zastaviti vprašanje, kaj tisto nekaj od mene pričakuje (Biesta, 2019).

Iskali smo vsebine in umetniške medije, ki bodo otrokom in mladostnikom pomagali razumeti novo realnost, v kateri so se znašli, da se zavejo, kako bivajo v spremenjenih okoliščinah, kako doživljajo svet okoli sebe in kako lahko svoja doživljanja kreativno izrazijo. Umetnost smo videli kot tisto, ki lahko otroke in mladostnike podpre in jih poveže v soočenju z osebnimi stiskami, pa tudi vzbudi željo po angažiranem družbenem odzivu (Kroflič, 2020).

Boljše zaznavanje sebe v času zaprtja šol

Digitalne zgodbe kot oblika pripovedovanja in opazovanja so se izkazale kot odlično sredstvo, saj tako pripovedovalca kot opazovalca spodbujajo k občutljivi pozornosti:

- kaj in kako bomo pokazali našo zgodbo drugemu ter
- kako se bomo odzvali na stisko, bolečino, doživljanje, o katerem nam drugi pripoveduje skozi fotografijo;
- s tem pa se krepijo zmožnosti samozavedanja, socialnega zavedanja in odnosne spretnosti, potrebne za boljše samouravnavanje in odgovorno sprejemanje odločitev (CASEL guide 2013).

V okviru predmeta izražanje s sliko in zvokom (fotografija) je eden od ciljev izobraziti dijake umetniške gimnazije za osnove dokumentarne in reportažne fotografije. Učitelj je v tem videl priložnost za sodelovanje s fotografom in razširitev vsebine na ustvarjanje posameznikovih fotozgodb na temo *Duh našega časa*.³ Temeljni namen je bil dijakom ponuditi fotografijo za izražanje občutkov v času, ki ga živimo. Fotograf je za dijake prek ZOOM-a pripravil motivacijsko predavanje o načinih fotografiranja in ustvarjanju fotozgodbe ter jih povabil k ustvarjanju lastnih fotozgodb na temo časa, ki ga živimo. Dijaki so se z učiteljem in fotografom kontinuirano srečevali na ZOOM-u, pošiljali fotografije in ustvarjali svoje fotozgodbe, v katerih so se zrcalila njihova občutenja in dojemanje časa, ki je za nekatere pomenil stisko, spet za druge pa najdenje in ugodje.

► Duh našega časa (Srednja oblikovna šola Maribor, Karin Gosak)

Učitelj je v svoji refleksiji projekta zapisal:

Fotografija se je izkazala kot izjemno sredstvo za lažje izražanje mnenj. Dijaki so v večini fotozgodb vpletli osebne zgodbe sebe in drugih. Da so te zgodbe nastale, je bilo potrebno pozorno spremljanje odnosov in vživljanje v njihov vsakdan.

³ Duh časa, Srednja oblikovna šola Maribor (2. letnik, smer medijski tehnik, učitelj Stevan Čukalac, fotograf Luka Daksobler).

Umetnik pa je izpostavil:

V fotozgodbah, ki so nastale v okviru fotodelavnice z naslovom Duh našega časa, so dijaki in dijakinje pri povedovanju predvsem o življenju med zaprtjem države, omejevanjem stikov in druženja. Kar nekaj zgodb je obravnavalo depresijo, praznino, odtujevanje in osamljenost, s čimer so iz prve roke izpričale posledice zaprtja države in omejevanja stikov, kot ga občutijo mladi. Navsezadnje je tudi potek fotodelavnice pogosto pričal o duhu časa. Srečevali smo se z odsotnostjo dijakov za izklopljenimi kamerami in mikrofoni ZOOM-a, neodzivnostjo na vprašanja, počasnim oddajanjem fotografij in predvsem pomanjkanjem fotografij, kar je hkrati pričalo tudi o pomanjkanju dogajanja, aktivnosti in seveda druženja v življenjih dijakov in dijakin. Večina jih je navsezadnje fotozgodbo odlično izdelala in po pogovorih z avtorji menim, da je za mnoge proces izdelave tekom delavnice postal način osmišljanja svojih občutenj, njihova validacija in neke vrste lajšanje teže našega časa, mogoče celo terapija.

Vzpostavljanje aktivne drže v svetu in naslavljanje problemov, povezanih z digitalizacijo življenja in izobraževanja

Eden od primerov projekta, s katerim smo želeli spodbuditi aktivno in odgovorno držo dijakov in dijakin, njihovo željo po eksistiranju v svetu kot subjekti, je bil projekt *Upor*,⁴ ki so se ga udeležili dijakinje in dijaki prvega letnika Gimnazije Frana Miklošiča Ljutomer.

Izhodišče za ustvarjanje na temo upora in okoljskega aktivizma so bili dokumentarni film o okoljski aktivistki Greti Thunberg, predstavitev likovnih del v Galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec, ki so skozi zgodovino predstavljala družbeno angažiranost in okoljsko občutljivo tematiko njihovih avtorjev, in kratko uvodno predavanje o oblikovanju družbene kategorije mladostnikov in njihove upornosti v evropski zgodovini, ki ga je pripravil Robi Kroflič. Mladi so nato svoje družbeno kritično razmišljanje izražali skozi različne možnosti umetniškega ustvarjanja: gib, fotografijo, video, besedo, glasbo, igro in likovni medij. Teme, ki so jih izbirali, so se dotikale rasnih vprašanj, enakosti spolov, digitalizacije, ekologije, represije družbe in zaprtosti države v času pandemije covida-19.

Refleksije dijakov kažejo, da so vsebino raziskovali ter povezali s svojimi aktualnimi bivanjskimi vprašanji, pri čemer so jim prav različni jeziki umetnosti omogočali sporočanje njihovih doživetij.

Zame je bila tema Upor zelo zanimiva, saj sem se skozi ples borila proti težkim časom, ki so bili zadnje leto. Zame je bil tak način zelo funkcionalen, saj sem se s plesnimi gibi zelo sprostila in sem v sebi našla neki mir. Tak način mi je bil zelo v oporo, saj je hkrati pri sprostitvi prinesel veliko zabave s prijatelji na ZOOM-u in v šoli. (dijakinja)

Umetnost me je nagovorila k razumevanju upora in k akciji tako, da sem pomislila, da se meni nekatere stvari tudi ne zdijo prav, in sem dobila motivacijo za preprečitev tega. Izrazila sem se s pomočjo govora, ki sem ga napisala. Razmišljala sem predvsem o nasilju med fantom in punco, na kar nas je tudi opomnila umetnica, s katero smo ustvarjali. Pomagala mi je nadgraditi govor in je podpirala mojo idejo. (dijakinja)

Učitelji in umetniki, ki so nudili mentorstvo dijakom, so ob koncu projekta zapisali:

Časovno je projekt zelo dobro sovpadal s »karantenskim« časom, menim, da je bil celoten proces ustvarjanja tudi dobro terapevtsko sredstvo za izražanje skrbi in iskrenega pogovora mladih o težavah, ki jih pestijo. (učitelj)

Mladi so bili zelo odzivni in angažirani, tako skozi pogovore in debate o tematiki kakor tudi pri praktičnem delu. Pokazali so izredno artikuliranost in zrelost v obravnavi perečih družbenih tematik ter tudi izjemen talent in odlične veščine v realizaciji praktičnega dela projekta (ilustracije, stenske poslikave). (umetnica)

Predvsem me je presenetila njihova pripravljenost do pogovora in deljenja svojega razmišljanja. (učiteljica)

V okviru teme upora so mladi skupaj z profesorico likovne umetnosti in akademsko slikarko izpostavili tematiko, ki se je vezala na probleme, povezane z digitalizacijo življenja in izobraževanja. Na steni šole je nastal mural; umetnica je o sodelovanju zapisala:

Glede na »karantenski« čas, v katerem so se znašli dijaki, sem dobila vtis, da je tema digitalizacije zanje zelo aktualna. Mladi so aktivnosti projekta videli kot priložnost, da spregovorijo o svojih težavah v času karantene in šolanja na daljavo. Kot glavno težavo so videli odvisnost od tehnologije in vse posledice, ki jih to prinaša, predvsem pri medsebojnih odnosih in duševnem zdravju. Skozi ilustracije in kasneje stenske poslikave so omenjene težave izrazili na zelo več in stilsko zrel način. (umetnica)

⁴ Upor, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer (1. letnik, učitelji/-ce: Franci Čuš, Katja Peršak Hajdinjak, Nina Balažek, Tanja Trajbarič, Lopert, Karolina Erjavc, Jernej Jakelj, Dunja Zupanec, Ludvik Rogan, Barbara Špilak, Tatjana Rozmarič Postrak, Svetlana Kos; umetniki/-ce in KU: Kino art mreža, Koroška galerija likovnih umetnosti, publicistka Tea Hvala, slikarka Nevena Aleksovski, multimedijka umetnica Valerie Wolf Gang, fotograf Matej Peljhan, plesalec Žigan Kranjčan, režiser Andrej Jus, glasbenik Peter Kus). Več o vsebini na povezavi <https://www.gfml.si/index.php/o-soli/novice/2170-glas-mladih-upor>.

► Izdelki, nastali v projektu Upor (Gimnazija Frana Miklošiča Ljutomer)

Poglabljanje ciljev in vsebin z rabo umetniških jezikov (metafor)

Metaforo smo uporabili kot tisto, ki dopušča, da vzniknejo novi svetovi in se razširijo horizonti lastnega samorazumevanja (Ricoeur, 1991), ter kot tisto, ki vzpostavlja raziskovalni odnos z realnostjo in »... ki našim mislim dovoljuje, da se odprejo in zlomijo rigidne meje, ki so običajno postavljene. Metaforo vidim kot naraven sistem organizacije intelektualnega razvoja; o njej razmišljam kot o 'prazničnem mišljenju' ...« (Vecchi, 2010: 34).

V vsebini, ki so jo poimenovali *Metaforika telesa*,⁵ so dijakinje in dijaki celosten pogled na človeka izražali skozi metafore besed in podob. Z uspešnim medpredmetnim povezovanjem slovenščine, športne vzgoje in anatomije so ob podpori umetnika in profesorjev povezovali svoje znanje o delovanju organov z občutenjem sebe in iskali načine, kako skozi podobe in frazeme izraziti doživljanje sebe v svetu, na primer: kaj nam sporoča srce s svojim trepetajočim utripanjem; zakaj nam 'gre na jetra', ko smo zaprti doma ipd.

Fotograf je dijakom predstavil način ustvarjanja fotozgodbe, le-ti pa so prek medpredmetnega povezovanja iskali zgodbe, v katerih so opisovali delovanje pljuč, srca, kože, jeter in tako po eni strani preverjali, kaj se v njihovem telesu dogaja (telesna vzgoja), ter s pomočjo opisovanja zgodbe (slovenščina) preverjali razumevanje poznavanja določenih organov telesa (anatomija). Nastalo je trinajst fotozgodb, ki kažejo na osebno angažiranost mladostnika do vprašanj, ki jih odpira medicina in v katerih so dijakinje

5 *Metaforika telesa*, Srednja zdravstvena šola Slovenj Gradec (2., 3., 4. letnik, program zdravstvene nege, učiteljice: Brigita Rapuc, Darja Skutnik, Sabina Jurhar, Lucija Kmpar; umetnik: fotograf Luka Dakskobler). Fotozgodbe so dostopne na povezavi <https://www.szs.sc-sg.si/>.

in dijaki ustvarili svoj pogled na razumevanje telesa, človeka ... ter razmišljali o učni vsebini v širšem, zanje morda v aktualnejšem kontekstu, ki osebno vplete tudi njih v smislu poslanstva in bivanja v svetu.

Veliko smo ponovili glede snovi pri anatomiji, saj bomo to tudi potrebovali, dijaki pa osvežujemo znanje iz treh predmetov. Projekt se mi je zdel zanimiv, fotograf se je osredotočil na vsakega dijaka posebej, kar je bilo v zelo veliko pomoč. /.../ Snov smo bolje razumeli, saj smo se bolj poglobili in si organe tudi na drugačen način razložili.

(dijak)

Čeprav je uspešna metaforika v fotografiji težka, saj mora biti interpretativno pravilno izpeljana, da gledalec izlušči pomen, nam je uspelo, saj so nastale poleg dobrih dokumentarnih fotozgodb, ki nas ozaveščajo o skrbi za zdravje, tudi metaforične fotozgodbe. Uspeli smo zaradi vztrajnosti dijakov, ki so se vedno znova vračali k istemu vidiku zgodbe, da bi naredili najboljše, kar lahko. In bolj ko so bili angažirani, zagnani in kreativni, bolje so razmišljali o svoji temi in dosegali cilje.

(umetnik)

Kljub temu pa sem bila prijetno presenečena nad vztrajnostjo in tenkočutnim opazovanjem nekaterih dijakov, saj so nastale čudovite fotozgodbe, skozi pripise k fotografijam pa so se naučili marsikaj o delovanju človeškega telesa, ponekod pa že pridobljeno znanje tudi utrdili. Izražali so se s frazemi, besede v prenesenem pomenu pa so stalnica njihovih zgodb.

(učiteljica slovenščine)

Dijaki so pri urah športne vzgoje z izjemno radovednostjo raziskovali zmožnosti svojega telesa in opazovali spremembe, ki so nastale ob povečani športni aktivnosti. Povečalo pa se je tudi zanimanje za zdravo prehrano, predvsem pred vadbo in po njej.

(učiteljica športne vzgoje)

Projekt SKUM je resnično obogatil moj predmet. Pri rednem pouku nam dejansko zmanjka časa za poglobljeno spoznavanje in razumevanje našega telesa. Tukaj smo imeli priložnost na malo drugačen način poglobiti znanje. Še posebej pa moram izpostaviti dve dijakinji, ki sta bili po znanju med šolanjem slabši in v razredu tudi bolj tihi, med projektom pa sta izstopali kot avtorici najboljših fotozgodb.

(učiteljica)

Učne vsebine povezati z učenjem v realnem okolju

Vsebine iz učnih načrtov je pomembno povezovati s pojavi iz lokalnega okolja, učenje pa vsaj deloma iz šol in domačih sob prenesti v realno okolje. Zasnovali smo projekt *Tudi*

moj kraj je del Slovenije,⁶ ki problemsko povezuje šolske aktivnosti pri predmetih turizem, slovenščina, angleščina, zgodovina in matematika.

6 *Tudi moj kraj je del Slovenije*, Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci (3. in 4. letnik srednjega strokovnega izobraževanja, smer turizem, učitelji: Elvira Štumpf, Zdenka Jelenovec, Jerneja Matjašič, Mateja Rožanc Zemljič, Tanja Škrilec Švegl, Darja Zlatnik, Alojz Gabor, umetniki: Terra Vera - Jana Milivojević, fotograf Tadej Bernik, pripovedovalka Špela Frlić). Več o projektu na spletni strani: http://ssgtr.si/?page_id=702.

Dijaki so skozi fotografije in zapisane zgodbe raziskovali vasi in mesta, v katerih živijo, pridobivali o njih verodostojne informacije, hkrati pa so vstopili vanje osebno, s pogledi, ki so zanje pomembni in lepi, ter z opisi, ki osmišljajo njihovo delovanje in bivanje v kraju in jih bogatijo. Tako so se vzpostavljale povezave med informacijami, osebnimi stališči in oblikovanjem pomenov ter kontekstualizacija šolskega znanja (Kroflič, 2020), hkrati pa se je oblikovala učna skupnost, v kateri so dijaki izmenjevali svoje poglede, izkušnje in znotraj katere je potekalo tudi preverjanje učnih dosežkov.

V razmerah, ki jih je povzročila pandemija covida-19, smo skupaj s timom učiteljev razmišljali o ciljih in vsebinah, ki bi mlade angažirali za raziskovanje turistične ponudbe krajev, iz katerih prihajajo, in podpirali cilje iz učnih načrtov izbranih predmetnih področij. Ker se je raziskovanje vsebine dogajalo v času popolnega zaprtja družbe, smo se osredotočili na raziskovanje krajev, iz katerih prihajajo dijaki. Teme in usmeritve za razvoj turistične ponudbe smo tako črpali iz lokalne zgodovine, osebnih zgodb in izkušenj vpetosti mladih v prostore, ki jih obdajajo, izpostavili pa smo tudi pomen zgodb o vaseh in kulturnih tradicijah majhnih krajev ter o ljudeh, ki bogatijo naš vsakdan. K sodelovanju smo povabili zavod, ki se s pomočjo umetnosti ukvarja s predstavljanjem kulturne dediščine, fotografa in pripovedovalko. Vsebinski cilji, ki so si jih zastavili učitelji, so bili:

- možnosti kreativnega izražanja – kreativna interpretacija kulturne dediščine (vsi predmeti),
- razvoj manjše, lokalne, bolj varne turistične ponudbe (zgodovina, turizem),
- zavedanje lastne kulturne dediščine (zgodovina, turizem, slovenščina),
- spoznavanje in doživljanje avtentičnosti lastnega kraja (turizem, slovenščina, matematika).

Svoje zgodbe so mladi Srednje gostinske in turistične šole Radenci zbrali v brošuri *Idemo*, ki vabi v raziskovanje Pomurja. V predgovoru k brošuri smo zapisali:

Oseben pristop h »kartografiranju življenjskega okolja« pa ni pomemben samo za vsakega posameznika. Ima tudi dodatno vrednost za prišleka, saj mu razpira

bolj intimen pogled na kraj s perspektive domačina, pripadnika določene socialne skupine (po starosti, socialnem statusu in podobno). Tako so v severnoitalijanskem kraju Reggio nell'Emilia otroci iz njihovega znamenitega občinskega vrta pripravili turistični vodnik po mestu (Reggio Tutta: A Guide to the City by the Children), v kulturnih metropolah pa se v turistični ponudbi vse bolj uveljavljajo ogledi mest, ki jih vodijo brezdomci, upokojenci, ulični umetniki ipd. Bolj osebni pristopi so še posebej pomembni za butični turizem, ki pritiče gostoljubnemu Pomurju. (Idemo (spletna brošura). Kroflič; Štirn Janota in Štirn)

Umetniki so ob zaključku projekta zapisali:

Raziskovali smo širino in raznolikost svetov pred lastnim pragom in hkrati »udomačevali« pojme odgovornega, trajnostnega in vključujočega turizma. Tako smo dokazali, da lahko potujemo celo takrat, ko smo omejeni z našimi občinami, če se le dovolj poglobimo v zgodbe, ki nas obdajajo. Dijaki so zgodbe razvijali tako v pisani besedi kot tudi vizualnem jeziku oz. fotografijah. Kje nastajajo najboljše fotografije? Tam, kjer se dobro počutimo. Posebnosti krajev so tako zaživele v novi podobi. Dijaki so zgodbe zasledovali, jih našli in ponotranjili, jim vdihnili novo življenje. Zdaj je čas, da jih na pristen in doživet način delijo z obiskovalci.

Dijaki pa:

Skozi projekt smo podrobneje spoznali naše domače kraje, naredili zanimive zapise, fotografije, intervjue in gradili na določenih področjih, kot so vodenje, promocija, vizualizacija ter lokalno povezovanje.

V okviru projekta je bil način poučevanja in dela bolj sproščen. Izkušnje, ki smo jih dobili pri snovanju te brošure, nam bodo zelo koristile, zato smo hvaležni umetnikom in preostalim našim mentorjem, ki so nam dali pomembne smernice, znotraj katerih smo se sami odločali, kaj bomo delali in kako.

Predstavitve projektov širši javnosti v lokalnem okolju

Eden od ciljev projekta SKUM je krepitev vrta oziroma šole kot kulturnega stičišča v lokalnem okolju. S tem vzgojno-izobraževalna ustanova obogati kulturno življenje v domačem kraju, otroci in mladostniki pa bolje osmislijo pomen lastnega umetniškega ustvarjanja, saj s tem pokažemo, da njihovo ustvarjanje jemljemo resno (Projektna dokumentacija SKUM 2017).

Po odprtju šol ob koncu šolskega leta smo želeli aktivnosti, ki so bile vodene spomladi na daljavo, zaključiti »v živo« in svoja razmišljanja pokazati širši javnosti.

Mladi Gimnazije Franca Miklošiča Ljutomer so tematiko upora pokazali prek shoda na glavnem trgu v Ljutomeru. Ob tem so po mestu lepili *zine* (letaki, narejeni za širjenje v javnem prostoru), v katerih so opozarjali na probleme sedanosti. Na zidu šole je nastal mural, ki je sporočal njihov kritičen pogled na rabo digitalne tehnologije (več

na povezavi <https://www.gfml.si/index.php/o-soli/novice/2170-glas-mladih-upor>), v Likovni galeriji Ljutomer pa so bila razstavljena likovna dela gimnazijcev, ki so na temo življenja v času pandemije nastajala v času zaprtja šole.

Odziv mladih je bil prepoznan v širšem javnem prostoru. V časopisu *Večer* je bil pod naslovom Ljutomerski gimnaziji pogumno o težavah mladih – Mladi z umetnostjo opozarjajo na probleme sedanosti in izražajo želje o družbi prihodnosti celoten članek namenjen njim (<https://www.vecer.com/lokalno/pomurje/ljutomerski-gimnaziji-pogumno-o-tezavah-mladih-10244290>). Spodbudno je tudi dejstvo, da so se ob obuditvi okoljskih protestov *Petki za prihodnost* mladi v Ljutomeru aktivno odzvali (<https://www.delo.si/novice/okolje/mladi-obujajo-petke-za-prihodnost/>).

Mladi Srednje zdravstvene šole Slovenj Gradec so svoje fotozgodbe pod naslovom *Metaforika telesa* predstavili na razstavi v središču Slovenj Gradca (<http://scsg-szs.splet.ar-nes.si/skum/>), ki je bila na ogled širši javnosti v času poletja.

Tudi dijaki Srednje šole za gostinstvo in turizem so brošuro *Idemo* predstavili na prireditvi, na katero so povabili predstavnike občin, javnost širšega lokalnega okolja in strokovno javnost (več na povezavi <http://ssgr.si/?p=5118>).

Najmlajši iz Vrtca Ivana Glinška pa so svoja raziskovanja vsebin prek filma, ki so jih ob koncu strnili v animirani film z naslovom *Mavrična vas*, pokazali na premieri filma v Vetrinjskem dvoru v Mariboru, kamor so povabili svoje družine.

SKLEP

Izgradnja inovativnih učnih okolij se je v času zaprtja vrtcev šol izkazala za ključno nalogo vzgojno-izobraževalnih in kulturnih ustanov. Digitalna orodja, sicer zelo razširjena med mladimi kot digitalnimi domorodci, je bilo treba »iztrgati« vsakodnevni, pogosto škodljivi rabi in jih uporabiti kot komunikacijska, pa tudi kot umetniška multimedijška orodja. Hkrati je bilo treba ob vsakodnevni rutini utrjuječega šolanja na daljavo otrokom in mladostnikom ponuditi aktivnosti, ki so bile smiselno kontekstualizirane v preseku učne snovi in njihovih vsakodnevnih izkušenj in ki so jih spodbujale k skupinskemu učenju, vsaj del aktivnosti pa smo v varni obliki prenesli od računalniških zaslonov v preučevanje izbrane materije v lokalnem okolju ter javne predstavitve dosežkov.

Kljub temu da tako pedagoški kot umetniški procesi zahtevajo neposredno komunikacijo, smo s projektom SKUM dokazali, da je z osebno komunikacijo mogoče nadaljevati tudi prek spleta in da se da osebni angažma iz virtualnega okolja varno prenesti v fizično okolje.

Rezultati kažejo, da smo s premišljenimi didaktičnimi ter vsebinskimi posegi uspeli nasloviti specifičnost »bivanja mladih v karanteni«, kljub naveličanosti ob delu na daljavo pa vnesti novo motivacijo za kreativne oblike učenja, ustvarjanja in medosebne komunikacije.

Že mednarodna longitudinalna raziskava Mladina 2020 (Lavrič idr., 2021) nakazuje povečano družbeno angažiranost mladih in zanimanje za kulturno-umetniške dejavnosti,

kar smo poskušali dodatno podpreti z aktivnostmi v projektu SKUM. Še posebej v projektu *Upor* smo mlade in umetnike opomnili, da je aktivna družbena drža konstitutivna lastnost mladih od začetka pojavljanja te družbene skupine v 19. stoletju, isto pa velja tudi za umetnike, ki si prizadevajo v vedno novih okoliščinah najti »sveže« in kulturno relevantne teme za ustvarjanje, s katerimi naslavlajo aktualne bivanjske probleme, pa tudi nova izrazna sredstva. Presek vzgoje in umetnosti vidimo kot ključno kurikularno področje, kjer je mogoče razvijati ustvarjalnost otrok in mladostnikov ter širiti polje komunikacijskih orodij, ki jih bomo uporabljali v svojem življenju.

Če smo pred leti v projektu *Kulturno žlahtenje najmlajših* dokazovali, kako vsestransko je mogoče z umetniškimi aktivnostmi podpreti razvoj otrok, vključenih v vrtce, s pričujočimi projekti dokazujemo, kako pomembno je tudi v osnovnih in srednjih šolah krepiti povezave med umetniškim ustvarjanjem, obiskom kulturnih ustanov in poglabljanjem učnih vsebin; pa tudi, koliko sveže motivacije za učenje lahko spodbudimo v časih, ko so vse raziskave kazale na »pandemično utrujenost« mladih in odraslih ter splošen upad motivacije za učenje.

Sprotne evalvacije nastalih projektov kažejo, da smo bili pri tem dokaj uspešni, objave zasnov, potekov in evalvacij projektov pa bodo – upamo – v prihodnje uporabno gradivo vzgojiteljem/-icam in učiteljem/-icam ob iskanju novih pristopov k poučevanju tako v časih prisilnega zapiranja vrtcev in šol kot v času, ko bodo šolske dejavnosti ponovno potekale na ustaljen način.

VIRI IN LITERATURA

- Biesta, G. J. J. (2019). Should Teaching be Re(dis)covered? Introduction to a Symposium. *Studies in Philosophy and Education*, letn. 38, str. 549–553.
- Biesta, G. J. J. (2022). *World-centered Education. A View for the Present*. New York: Routledge.
- Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Bruner, J. (2005). The reality of fiction. *McGill Journal of Education*, letn. 40, št. 1, str. 55–64.
- CASEL guide 2013. *Effective Social and Emotional Learning Programs. Preschool and Elementary School Edition*. https://inee.org/system/files/resources/CASEL_2013_CASEL_Guide_.pdf.
- Clandinin, D. J. idr. (2016). *Engaging in Narrative Inquiries with Children and Youth*. New York in London: Routledge.
- Gogala, S. (2005). Izbrani spisi. Ljubljana: Društvo 2000.
- Hartland, D. K. (2016). *Meaning-Making and Digital Languages. Technology as a Creative and Expressive Language: New Research*. <https://debikeytehartland.me/2016/01/23/meaning-making-and-digital-languages-technology-as-a-creative-and-expressive-language-new-research/>.
- Kroflič, R., Štirn, D., Štirn Janota, P., Jug, A. (2010). *Kulturno žlahtenje najmlajših (Razvoj identitete otrok v prostoru in času preko raznovrstnih umetniških dejavnosti)*. Ljubljana: Vrtce Vodmat.
- Kroflič, R. (2020). Prosvetna politika in vzgoja v času pandemije. *Sodobna pedagogika*, letn. 71, št. 4, str. 28–41.
- Kroflič, R. (2021). O konceptu vzgoje v dijaških domovih in pandemiji Covid 19. V: Golob, N. idr. (ur.). *Dijaški domovi v času pandemije*. Ljubljana: DIC 2021, str. 14–18.
- Kural, Š. (2021). Če je cilj le znanje, otrok iz šole odide z glavo, oprano z znanjem. Intervju z Zdenkom Medvešem. *Sobotna priloga Dela*, 2. 10. 2021. <https://www.delo.si/sobotna-priloga/ce-je-cilj-le-znanje-otrok-iz-sole-odide-z-glavo-oprano-z-znanjem/>.
- Kustec, S. (2020). Šolanje na daljavo odslej nadomešča redno šolsko delo, matura ostaja. *Primorske novice, STA*. 30. 3. 2020. <https://www.primorske.si/slovenija/kustec-solanje-na-daljavo-odslej-nadome-sca-redno-s> (dostopno 19. 9. 2020).
- Lavrič, M. idr. (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba; Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.
- McCarthy, K. F. idr. (2004). Gifts of the Muse (Reframing the Debate About the Benefits of the arts). Santa Monica. RAND Corporation.
- Medveš, Z. (2020). Šolanje na daljavo – zamujena priložnost. V *Sodobna pedagogika*, letn. 71, št. 4, str. 14–26.
- Merleau-Ponty, M. (2012). *Phenomenology of Perception*. London in New York: Routledge.
- Ocena potreb po psihosocialni podpori v drugem valu epidemije Covida-19 (2021). Ljubljana: NIJZ idr. <http://www.dps.si/wp-content/uploads/2021/03/Ocena-potreb-po-psihosocialni-podpori.pdf> (dostopno 19. 10. 2021).
- Razvoj sporazumevalnih zmožnosti s kulturno-umetnostno vzgojo (SKUM) (2017) – projektna dokumentacija.
- Repovž, G. (2020, 10. 7.). Prvi škodljivec (Uvodnik). *Mladina*, št. 28. Dostopno na: <https://www.mladina.si/199734/prvi-skodljivec/> (dostopno 19. 9. 2020).
- Ricoeur, P. (1991). *Life in Quest of Narrative*. V: Wood, D. (ur.). On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation. London: Routledge, str. 20–33.
- Robinson, K. (2006). *Kako šole ubijajo kreativnost (TED predavanje)*. https://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity?language=sl.
- Schiller, F. (2003). *O estetski vzgoji človeka. V vrsti pisem*. Ljubljana: Študentska založba.
- Schneider, M., Stern, E. (2013). Kognitivni pogled na učenje: deset temeljnih ugotovitev. V: Dumont, H., Instance, D., Benavides, F. (ur.). *O naravi učenja: uporaba raziskav za navdih praks*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 65–82.
- Varela, F. J., Thompson, E., Rosch, E. (2018). *Utešeni um. Kognitivna znanost in človeško izkustvo*. Ljubljana: Krtina.
- Vecchi, V. (2010). *Art and Creativity in Reggio Emilia. Exploring the role and potential of ateliers in early childhood education*. New York: Routledge.